

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut GİDER

Bingöl Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Bingöl/TÜRKİYE
klasiksiir@gmail.com
ORCID

Dr. Öğr. Üyesi Hemin Omar AHMAD

Bingöl Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Bingöl/TÜRKİYE
hahmad@bingöl.edu.tr
ORCID

İBRAHİM RE'FET'İN TARİH MANZUMESİ ÜZERİNE İNCELEME

AN ANALYSIS ON İBRAHİM REFET'S
HISTORICAL POETRY

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 27.12.2022
Kabul Tarihi: 28.03.2023
Yayımlanma Tarihi: 30.04.2023

Article Information: Research Article
Received Date: 27.12.2022
Accepted Date: 28.03.2023
Date Published: 30.04.2023

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atf/Citation

Gider, Mahmut ve Ahmad, Hemin Omar, "İbrahim Re'fet'in Tarih Manzumesi Üzerine İnceleme", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 9, Sayı 18, Bahar 2023, s. 37-55.

Gider, Mahmut and Ahmad, Hemin Omar, "An Analysis on Ibrahim Refet's Historical Poetry", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 9, Volume 18, Spring 2023, p. 37-55.

10.28981/hikmet.1224941

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut GİDER

Dr. Öğr. Üyesi Hemin Omar AHMAD

İBRAHİM RE'FET'İN TARİH MANZUMESİ ÜZERİNE İNCELEME

AN ANALYSIS ON İBRAHİM REFET'S HISTORICAL POETRY

ÖZ

Osmanlıda şair-sultan ilişkisi, hâmilik kültürü çerçevesinde şekillendiği için edebî metinler doğrudan ya da yazışmalar yoluyla devlet yöneticilerine sunulur. Devlet yöneticisinin doğum yıl dönümü, evlenmesi ve cülüsü gibi tebrik edilmeye şayeste bir olay yaşandığında, şairin gerek taltif görme gerekse hüner gösterme konusunda ihtiyaç duyduğu şartlar oluşur. Böylece başta kaside ve kıta olmak üzere muhtelif nazım şekillerinde dua, övgü, tebrik konulu şiirler yazılır.

Bu çalışmada, 19. yüzyıl şairlerinden İbrahim Re'fet'in II. Abdülhamid'in cülüs yıl dönümü münasebetiyle yazmış olduğu tarih manzumesi incelenmiştir. Muhtelif tarihlerin ebced yoluyla estetize edildiği bu manzume, mükerrer tarih örneğidir. İbrahim Re'fet, şairliğinin yanı sıra müverrih hassasiyetiyle hareket ederek farklı disiplinlere hitap eden bir metin kaleme almıştır. Manzumenin doğru bir biçimde anlaşılabilmesi için önce şairin hayatı, edebî yönü ve eserleri hakkında bilgi verilmiş sonra; yazılış tarihi, nedeni, şekil (beyit sayısı, vezni, kafiyesi, nazım şekli, türü) ve muhteva özellikleri anlatılmıştır.

Belge metin şeklinde hazırlanan ve makamlar arasındaki yazışmalara konu olan bu manzume, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivinde BOA, İ.DH.781/63532-4.1. yer numarasıyla kayıtlıdır. Çalışmada edebiyat ve tarih disiplinlerine hitap eden bu tarih manzumesi, transkripsiyonlu olarak latinize edilmiş, diliçi çevirisi yapılarak ilim âleminin istifadesine sunulmuştur. Bunun yanı sıra kıta nazım şekli ve tarih türü literatürüne katkı sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ebced, Tarih Manzumesi, İbrahim Re'fet, Sultan Abdülhamid.

ABSTRACT

Since the poet-sultan relationship in the Ottomans was shaped within the framework of the patron culture, literary texts were presented to the state administrators directly or through correspondence. When there is an event that deserves to be congratulated, such as the birth anniversary, marriage, and coronation of a state administrator, the conditions that the poet needs for both honor and dexterity occur. Thus, poems on prayer, praise and congratulation are written in various verse forms, especially in qasida and kıta.

In this study, a historical poem written by İbrahim Re'fet, one of the 19th century poets, upon on the occasion of Abdülhamid II's enthronement anniversary has been examined. This poem, in which various dates are aestheticized through ebced, is an example of repeated history. İbrahim Re'fet wrote a text that appeals to different disciplines by acting with the sensitivity of the past as well as his poetry. In order to understand the poem correctly, firstly, information about the poet's life, literary direction and works were given, then the date of writing the historical poem and its reason, shape (number of couplets, meter, rhyme, verse form, type) and content features were explained.

This poem, which is prepared in the form of a document and is the subject of correspondence between the authorities, is registered in the Presidency State Archive with the registration number BOA, İ.DH.781/63532-4.1. A new text addressing the disciplines of literature and history has been presented to the benefit of the scientific community with this study on the historical poem, which has been Latinized with transcription and translated into modern language. In addition to this, we made a contribution to the literature on verse form and to the history.

Keywords: Ebced, Historical Poetry, İbrahim Re'fet, Sultan Abdülhamid.

Giriş

Şairin hayatı, edebî yönü ve eserleri hakkındaki bilgilerin yer aldığı çalışmanın bu kısmı hazırlanırken antolojik eserler, arşiv belgeleri ve dönemin süreli yayınlarından *Tercümân-ı Hakikat*'ten yararlanılmıştır.

1. İbrahim Re'fet'in Hayatı, Edebî Yönü, Eserleri

1.1. Hayatı

Asıl adı İbrahim Re'fet'tir. 1250/1835'te Diyarbakır'da doğan şair, Diyarbakır eşrafından Abdullah Tayyar'ın oğlu olup "Tayyar-zâde Re'fet" namıyla (Mehmet Nâil Tumân, 2001: 296; İbnü'l-Emin Mahmud Kemâl İnal, 2002: 1841; İkinci, e-makale) tanınmıştır. Memleketinde ilim tahsiline başlayan şair, dil öğrenmek; fıkıh, hadis, meânî gibi muhtelif ilim dallarında derinleşmek için Urfa, Antep, Halep ve İstanbul'da eğitim almıştır (İbnü'l-Emin Mahmud Kemâl İnal, 2002: 1841).

Hanefî mezhebine mensup olan şair (Şanlı, 2013: 346), ulemadan Kara Hâfız-zâde Abdurrahmân Efendi, Hâfız Mehmed Şa'bân Kâmî Efendi, Kara Fakîh-zâde Abdurrahmân Efendi, Hasırcı-zâde Hâfız Mehmed Ağa, Kara Hisârî Saçlı Sâlih Efendi, Ankaralı Hüseyin Hâmîd Efendi'den ilim tahsil etmiştir. Halep'teyken Vali Seydi Ali Paşa'nın oğlu Hamdî Paşa'ya intisap ederek onunla İstanbul Üsküdar'a gitmiş, Hamdî Paşa'nın konağında hocalık yapmıştır. 1283'te (1866) Bâbîâlî Buhârî hocalığına tayin edilen Re'fet, Üsküdar'da Atık Ali Paşa Camii'nde *Mesnevi*, *Gülistân* ve *Hâfız Dîvânı* gibi eserler okutmuştur (Ali Emîrî, 2018: 444-445; Korkusuz, 2016: 256; İkinci, e-makale).

Arşiv yazışmalarında, İbrahim Re'fet'in yöneticiler tarafından himaye edildiğine dair bazı bilgiler bulunmaktadır: 13 Cemazeyilahir 1283 (23 Ekim 1866) tarihli yazışmada, İbrahim Re'fet'in padişahın doğum gününde takdim edilmek üzere bir tarih şiiri yazdığı ve buna karşılık 500 kuruş hediye aldığı (BOA, A.}MKT.MHM.365.76.1.1.); 21 Safer 1284 (24 Haziran 1867) tarihli yazışmada, padişahın vasıflarını ihtiva eden şiirler yazdığı, kaside olarak bir kıta tarihi takdim ettiği için mahrum ve me'yus bırakılmaması gerektiği (BOA, MVL.538.112.1.); 26 Rebiülevvel 1302 (13 Ocak 1885) tarihli yazışmada, 15 yıldan beri muharrem ayının başında İbrahim Re'fet'e verilen 3000 kuruşluk padişah hediyesinin kesildiği, bundan dolayı muhtaç duruma düştüğü, bu hediyein eskiden olduğu gibi yeniden verilmesi gerektiği (BOA, İ.DH.940.); 15 Muharrem 1318 (15 Mayıs 1900) tarihli yazışmada ise 2550 kuruşluk padişah hediyesi aldığı (BOA, DH.MKT.2345.42.1.) ifade edilmiştir.

Orta boylu, beyaz ve kısa sakallı, küçük ve kırmızı yüzlü, zayıf (İbnü'l-Emin Mahmud Kemâl İnal, 2002: 1842) bir fizikî portreye sahip olan Re'fet, 14 Cemazeyilahir 1321'de (7 Eylül 1903) İstanbul'da vefat etmiş, Karaca Ahmet Kabristanı'na defnedilmiştir (Korkusuz, 2016: 256). Re'fet'in vefatı hasebiyle 21 Cemazeyilahir 1321 (14 Eylül 1903) tarihinde 153 kuruşluk emekli maaşı eşi Hatice Hanım ve kızlarına verilmeye başlanmıştır (BOA, BEO.2167.162519.1.). Ölümü üzerine dönemin müderris şairlerinden Mehmed Mekkî Efendi'nin yazdığı

5 beyitlik manzumesinin makta' beytinde şairin ölüm yılı, tarih düşürme yoluyla kayıt altına alınmıştır:

Söyledim firkatle Mekkî mu'cemî târîhini

Gitdi İbrâhîm Re'fet bâr-gâh-ı 'İzzete Sene 1321 (1903) (Mehmet Nâil Tumân, 2001: 297).

1.2. Edebî Yönü

Re'fet'in sanatçı kişiliği hakkında Ali Emîrî ve Üsküdarlı Süleymân Sâlim Bey olumlu, İbnü'l-Emîn Mahmud Kemâl İnal ise olumsuz eleştirilerde bulunmuştur. Ali Emîrî, Re'fet'in tarih manzumelerini yazmaya meyyal olduğunu, şiirlerini hoş manalı, renkli ve nükteli bulduğunu (2018: 445; İkinci, e-makale) söyleyerek şairin sanat kabiliyetini ve şiirlerini anlamlandırma; Üsküdarlı Süleymân Sâlim Bey ise mevlidini “mucîz-eser” (İbnü'l-Emin Mahmud Kemâl İnal, 2002: 1842) şeklinde vasıflandırarak az sözle çok şey anlatma yönünü yüceltir.

İbnü'l-Emîn Mahmud Kemâl İnal, şiirlerinin çoğunun yeni yıl, doğum, ölüm, memurluk ve tahta çıkma hadiseleri hakkında yazılmış tarih manzumelerinden oluştuğunu, mevlidinin kıymetsiz olduğunu, Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i varken bu vadiye şiir yazmanın beyhude bir gayret olduğunu ifade eder (2002: 1842). Bu yaklaşımıyla maddi beklentilerle yazılan şiirlerin sanatsal değerinin zayıf olduğunu, ideal bir mevlit metni varken yeni bir metin kaleme almanın özgün bir tavır olmadığını düşünmektedir.

Salt edebî eser ortaya koyma düşüncesi çerçevesinde kaleme alınmayan eserlerde ifade ve imgeler arasında mekanik bağ olduğu için böyle eserler estetik açıdan zayıf kalır. Manzumenin muhteva ve üslup özelliğinden ilmî derinliği belli olan Re'fet'in, caize veya mansıp elde etme düşüncesiyle şiir kaleme aldığı arşiv belgelerinden de anlaşılmaktadır. İncelemeye konu olan bu tarih manzumesinin özellikle şekil estetiği hususunda zayıf kaldığı ifade edilebilir. Bu bağlamda manzumede aruz hatalarının fazlalığı, tarih türünün özelliklerini tam olarak yansıtmama gibi hususlar da dikkat çekmektedir.

1.3. Eserleri

İbrahim Re'fet'in müstakil tek çalışması, mesnevi nazım şekli ile yazdığı *Tarz-ı Cedîd* isimindeki eseridir. Bunun dışında antolojik eserler, arşiv belgeleri ve süreli yayınlar üzerine yapılan incelemelerde gazel, kaside ve kıta nazım şekliyle yazdığı birkaç şiiri tespit edilmiştir. Sultan Abdülazîz'in cülûsu (1861) hasebiyle kaleme aldığı ve *Tarz-ı Cedîd* olarak isimlendirdiği eserinin türü mevlittir (İkinci, 2011: 188). Ali Emîrî, Re'fet'in bu eserinin Sultan Abdülazîz tarafından beğenildiğini ve nakdî yardım hususunda padişahın iltifatına mazhar olduğunu ifade eder (2018: 445).

Aruzun fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilün kalıbı ve mesnevi nazım şekli ile yazılan bu mevlit, 240 beyitten oluşmaktadır. Hz. Peygamber'e duyulan muhabbet ve hürmeti anlatan mevlidinde şairin, Süleyman Çelebi'nin (öl. 825/1422) *Vesiletü'n-Necât* adlı eserinin etkisinde kaldığı görülmektedir. Re'fet'in *Mevlid*'inde nakarat

olarak kullandığı “*Ger dilersiz bulasız oddan necât / Işk ile derd ile idün es-salât*” (Timurtaş, 1990: 8) beyti, *Vesiletü'n-Necât*'tan doğrudan alıntılanmıştır. “*Ger dilersiz bulasız oddan necât / Vir Muhammed ravzasına es-salât*” (Ekinci, 2011: 201) beyti ise ifade yakınlığı ve anlam bakımından *Vesiletü'n-Necât*'ın nakarat beytini çağrıştırmaktadır. Bu alıntılar söz konusu etkileşimin anlaşılması konusunda önemli karineler içermektedir (Ekinci, 2011: 189).

Allah'a yakarış, Hz. Peygamber'e salavat talebi ve besmele ile başlayan mevlidinin matla' beyti şöyledir:

*Ey Hudâvend-i 'azîm ü pâdişâh
Rahmetindür cümle mahlûka penâh*

Üsküdarlı Süleymân Sâlim Bey, Re'fet'in mevlidi için mensur bir takriz yazmıştır. Bu takrize ilave edilen kıtada Re'fet üstat olarak telakki edilmiştir:

*Kılsın ey Re'fet-i üstâd Hudâ
Vaşfını elsine-pirâ-yı fuhûl*

İşbu manzûme-i mûciz-eserin

Ola 'ind-i nebevîde makbul (İbnü'l-Emin Mahmud Kemâl İnal, 2002: 1842).

Re'fet'in biyografisi hakkında bilgi veren eserlerde seçme şiirlerine yer verilmiş ve bazı mecmualarda şiirlerinin bulunduğu ifade edilmiştir (Ekinci, e-makale).

*Cihât-ı rûy-ı yâri zülf-i fitne-perver almıştır
Habeş sultanı gûyâ şark ilinden kişver almıştır*

beytiyle başlayan 5 beyitlik gazeli *Tezkire-i Şu'arâ-yı Amid* (Ali Emîrî, 2018: 446) ve *Son Asır Türk Şairleri*'nde bulunmaktadır; (İbnü'l-Emin Mahmud Kemâl İnal, 2002: 1843).

İsmail Hikmet Ertaylan'ın *Türk Edebiyatı Tarihi* eserinde Re'fet'in Tevfik Fikret'in doğumuna kaside nazım şekliyle yazdığı 10 beyitlik tarih manzumesi yer almaktadır. Bu manzumenin matla' beyti şöyledir:

*Hamdulillâh yine ikbâle şeref oldu sadîk
Eyledi hâtır-ı yârânı meserret teşvik* (2011: 591-592).

İbrahim Re'fet'in II. Abdülhamid dönemi devlet adamlarından Mehmet Said Paşa'nın (öl. 1914) sadrazamlığa atanması hasebiyle yazdığı tarih manzumesi, *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinde yayınlanmıştır. 9 beyitten oluşan ve kıta şeklinde yazılan bu manzumenin tarih ibaresini de ihtiva eden son beytinde şair, Mehmet Said Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesinden duyduğu memnuniyeti ifade eder:

Müjde teşrîf idecek şadra didim târîhin

Revnağ-ı şadr-ı celîl oldı zehî zât-ı Sa'îd (1300) (Tercümân-ı Hakikat Gazetesi, nr. 1353: 2.).

2. Tarih Manzumesinin İncelenmesi

Çalışmanın bu kısmında, tarih manzumesinin yazılış tarihi ve nedeni, beyit sayısı, vezni, kafiyesi, nazım şekli, türü, edebî sanatları, muhtevası, nüsha tavsifi, transkripsiyonlu metni ve bu metnin diliçi çevirisi alt başlıklar hâlinde incelenmiştir.

2.1. Yazılış tarihi ve nedeni

Klasik edebiyat geleneğinde şiir gelişigüzel bir biçimde yazılmaz. Olay yazısı (mesnevi) bile belirli bir plan dâhilinde, geleneğin belirlediği estetik kurallar çerçevesinde tanzim edilir. Bu kurallara göre yazılan metin türlerinden biri de tarih manzumesidir. Bir manzumenin yazılış tarihi ve nedeninin belirlenmesi, doğru çözümlenmesi ve anlamlandırılması konusunda önem arz etmektedir.

Re'fet'in manzumesinin yazılış tarihi ve nedeni tam olarak bilinmemektedir. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, "Re'fet Efendi'nin Sultan Abdülhamid'in velâdet yahut cülûs sene-i devriyelerinden birine manzume yazdığını ve bu manzumenin gazetede yayınlandığını" (2002: 1842) ifade eder. Şiir metninde geçen "sâl-i Hamîd Hân" terkibi, bu manzumenin "yıl dönümü" münasebetiyle yazılmış olduğunu göstermektedir.

1258 (1842) yılında doğan II. Abdülhamid, 5 Rebiulevvel 1293 (31 Mart 1876) tarihinde tahta çıkmıştır. Manzumeyle ilgili arşiv belgelerinin (BOA, İ.DH.781/63532-4.2) ilgili makama gönderilme tarihi olan 9 Safer 1296, cülûs yıl dönümüne yakın olduğu ve şiirin muhtevası padişah övgüsü olduğu için padişahın cülûs yıl dönümleri olan 1294, 1295 veya 1296 yıllarından birinde yazılmıştır (BOA, İ.DH.781/63532-4.2.). Bu yılın 1296 olma ihtimali yüksektir. Çünkü manzumenin yer aldığı arşiv belgesinin alt kısmında "Sene Hicri 1296" tarihi yer almaktadır. Ayrıca belirli bir maksat (övgü, tebrik, dua, yıl dönümünde anma, hediye veya mansıp bekleme) için yazılan bir şiirin ilgili makama en kısa zamanda gönderilmesi beklenen bir durumdur.

Tarih manzumelerinde, "tarih" sözcüğünün geçtiği mısra veya beyitte düşünülen tarih veya tarih çeşidi hakkında ipuçları bulunur. Bu meyanda manzumenin 8. beyti incelendiğinde, 2. mısradaki hem "tarih" sözcüğünün kullanıldığı hem de noktalı harflerle manen tarih düşüldüğü anlaşılmaktadır. Bu mısranın noktalı harflerinin toplamı 1294'tür. Mısradaki geçen "bâ" harfinin 2 olan ebced değeri 1294'e eklendiğinde 1296 bulunur. Bu tarih, manzumenin ilgili makamlara gönderildiği tarihle aynıdır.

Günde biñ şükür idüb Hağka ki taħrîr itdim

Târîhi sa'd-ı ferağ-fâlini bâ 'avn-ı Başîr (B.8)

Konuyla ilgili dilekçe mahiyetindeki arşiv belgesinde yer alan "Bâb-ı Âlî Buharî-i Şerif hocası İbrahim Re'fet Efendi'nin yazdığı hicri tarihleri içeren

manzumesinin padişaha takdim edildiği, ona verilecek olan 15.000 kuruşun 3000'inin şimdi verilmesi gerektiği" (BOA, İ.DH.781/63532-4.2.) hususundaki açıklama, takdim edilen manzumenin beğenildiğini, şaire hediye mahiyetinde nakit desteğinde bulunulduğunu göstermektedir. Gerek bu bilgiler gerekse cülûs yıl dönümü münasebetiyle yazılan manzumedan hareketle, şairin dönemin yaygın geleneklerinden biri olan "câize alma" düşüncesi ile şiir kaleme aldığı anlaşılmaktadır:

Ol Hamîd-Ĥân bin Sulţân Mecîd kim deryâ

Keyf-i cûd ile 'aţâsında o daĥı dil-sîr (B.3)

2.2. Beyit sayısı

Nazım şekillerinin belirlenmesinde esas alınan ölçülerden biri şiirin beyit sayısıdır. Her bir nazım şekli için kıtas olarak belirlenen beyit sayısı (kesinlik arz etmese de) konusunda şairlerin bazen keyfî tasarruflara başvurdukları görülmektedir. Bu yaklaşım, şiirin nazım şeklinin belirlenmesinde tartışmalara kapı aralamıştır. Klasik belagat kaynaklarında kıtanın beyit sayısı genel olarak 2 olsa da 30 beyit uzunluğunda olanları da vardır (Saraç, 2015: 72). İncelemeye tabi tutulan bu kıta, 9 beyitten oluştuğu için beyit sayısı bakımından ortalamanın üzerinde olup kıta-i kebire olarak değerlendirilebilir.

2.3. Vezin

Şiirin önemli ahenk unsurlarından olan aruz, Arap edebiyatı menşeli olup Fars edebiyatı kanalıyla Türk edebiyatında kullanılmıştır. Halk şiiri, hece ölçüsüyle yazılırken kültürel etkileşim münasebetiyle klasik şiir aruzla yazılmıştır. Klasik Türk şiirinde kullanılan ilk aruz kalıplarında hece ölçüsünün etkisi açık bir şekilde görülmektedir. Mütekarib, remel ve hezec bahirlerinden seçilen kalıpların 11 hece olması bu etkileşimin en önemli göstergesidir (İpekten, 2010: 140).

Bu tarih manzumesinde remel bahrinden "fe'îlâtün (fâ'îlâtün)-fe'îlâtün-fe'îlâtün-fe'îlün (fa'lün)" kalıbı kullanılmıştır. Ahenkli olan bu kalıp Türkçenin kısa hece özelliğini karşıladığı için çok kullanılmıştır. Haluk İpekten, şairlerin kalıp tercihi konusunda 28.038 şiir üzerinde yaptığı incelemede 428 kıtada (%13.8) bu kalıbın kullanıldığını tespit etmiştir (2010: 230).

Şiirin 3. beytinin 1, 4. beytinin 2. mısrası bu kalıba uymamaktadır. Bunun yanı sıra başta imale olmak üzere yaygın bazı aruz tasarrufları/hataları yapılmıştır. Kalıbın doğru biçimde uygulanabilmesi için "Bû 'Alî", "pâdşeh" ve "şehen-şâh" kelimelerinde tahfîf yapılmıştır:

Ol şehen-şâh-ı felek-câh ü enûş kevkebe kim

İder elkâbını eflâk edeb ile tevķîr (B.2)

Şairin aruzu kullanma kabiliyetinin anlaşılmasına örneklik teşkil etmesi açısından şiirin 1. beyti incelendiğinde, beyitte imale (↑) ve med (→) ahenk unsurlarının kullanıldığı; zihaf (↓) hatasının yapıldığı görülmektedir:

↑ → ↑
Dâver-i kiş/ver-i dîn pād/şeh-i 'adl/-âyîn
 ↓↑
Hâmî-i şer'-i mübîn sâ/ye-i Kıddûs/ u Kadîr

2.4. Kafiyesi

Mısra sonlarında kendisi veya anlamı farklı kelimelerde belli bir sesin tekrarlanması olarak tanımlanan kafiye, şiirin önemli ahenk unsurlarındandır. Kafiye oluşturulurken kelimelerde tekrara düşme kusur olarak değerlendirilir. Kafiye bulma güçlüğü (kâfiye-i teng) söz konusu olduğunda şiirin kısa tutulması makbul görülür (Saraç, 2015: 265-266). Özellikle kaside, kıta ve musammatların kısa yazılmasının temelinde, bazı harflerde kafiye bulmanın zor olması ve kafiye olan kelimedede tekrara düşme endişesi vardır.

İbrahim Re'fet'in şiirinde kafiye olarak kullanılan kelimeler şunlardır:

...Kadîr ...dil-sîr, ...tahrîr ...naşîr ...Hâbîr
 ...tevkîr ... ta' bîr ...tastîr ...Başîr

Bu kelimelerin sonunda yer alan “ر: -r” revî, “ي: î” uzun ünlüsü ise sakin harf olup ridftir. Şiirde ridf-i yâyi ile kafiye yapıldığı için kafiye-i mürdefe kullanılmıştır.

2.5. Nazım Şekli

Nazım şekilleri belirlenirken kafiye düzeni, vezin, mısra sayısı gibi yapısal unsurlar incelenir. Kıta, daha çok xa, xa kafiye düzeni ile iki beyit olarak yazılan, matla ve mahlas beyti bulunmayan şiirdir. Genellikle felsefî/tasavvufî bir görüş, övme, yerme, tarihî bir olayı kayıt altına alma gibi konuları ihtiva eder. Övgü, hiciv ve tarih düşürme konularında yazılan kıtalar genellikle iki beyitten fazla olduğu için “kıta-i kebire” olarak isimlendirilir (İpekten, 2010: 52-53).

Şiir metninin yer aldığı belgenin alt-kenar kısmında “İbrâhim Re'fet dâ'îleriniñ kaşîde-i târîhiyesidir.” (BOA, İ.DH.781/63532-4.1.) ifadesi yer alsa da biçimsel özellikleri incelenen şiirin kaside değil kıta olduğu anlaşılmaktadır. Yazma metinde geçen “kaside” sözcüğü, şiirin nazım şeklini kayıt altına almaktan çok belirli bir maksat için yazılmış olma durumunu (cülûs methiyesi) ortaya koymaktadır.

İbrahim Re'fet'in bu manzumesinin matla beyti uyaklı olmadığı,

Dâver-i kişver-i dîn pādşeh-i 'adl-âyîñ-----x

Hâmî-i şer'-i mübîn sâ/ye-i Kıddûs [u] Kadîr-----a

ve her mısrası belirli bir tarih ihtiva ettiği için kıta şeklinde yazılmıştır:

Ol şehen-şâh-ı felek-câh ü enûş kevkebe kim (1323)

İder elkâbını eflâk edeb ile tevkîr (1299)

2 beyitten oluşan kıtalarda genellikle mahlas kullanılmazken beyit sayısı 9 olan ve kıta-i kebire olarak değerlendirilen bu şiirin 6. beytinde mahlas kullanılmıştır:

*Re'fetâ hâş du 'â kıl hele bâ kalb-ı selîm
Turmayup al kâlemi eyle du 'âyı tasfîr*

2.6. Türü

Şiirin türü tespit edilirken belirleyici olan yapısal unsur konu/temadır. Memduh övgüsünün yanı sıra hicrî yıl/lar üzerine söylenmiş tarihlerden ötürü bu manzumenin türü tarihtir. Edebî bir terim olarak tarih, “*bir olayın oluş zamanını bildirmek üzere ebced hesâbiyle söylenmiş mısra veya beyittir.*” (Ayverdi, e-kitap). Tarih manzumelerinde “*matematikle dil estetiğini birleştirme*” (Elaldı, 2019: 385) yoluna gidildiği için böyle şiirler yazılırken edebiyat, tarih ve matematik disiplinlerinin imkânlarından yararlanılır. Klasik Türk şiirinde tarih düşürme, edebî bir sanat olarak değerlendirildiği için birçok şair, tarih manzumesi söylemiş, böylece “tarih düşürme” şairliğin şartı olarak anlaşılmıştır. Tarih manzumeleri yazılırken sadece tarihî ve sosyo-kültürel bir olay anlatılmaz. Konunun estetik boyutuna da yer verilir. Dolayısıyla tarih manzumeleri, kaleme alındığı dönemin estetik-sanat anlayışının geldiği noktayı göstermesi bakımından önemli ipuçlar içerir (Demirel, 2008: 373-374).

Tarih manzumesi düzenlenirken genellikle tarih mısrasından bir önceki mısrada “tarih” sözcüğü ile şairin mahlası kullanılır. Tarih manzumeleri muhtelif şekillerde söylendiği için birçok başlık altında değerlendirilir. Bunlar, söyleniş bakımından sözle, anlamca, söz ve anlamca; hesaplanması bakımından tam söylenenler, tamamlamalı söylenenler, iki kat söylenenler; harflerin kullanılışı bakımından, bütün harflerle söylenenler, noktalı harflerle söylenenler, noktasız harflerle söylenenler, noktalı ve noktasız harflerle söylenenler şeklinde sıralanabilir (Canım, 2011: 325-330).

Tarih mısraları hesaplanırken dikkat edilmesi gereken hususlar:

- Müverrih tarihin tam ortaya çıkması ve vezin için bazı tasarruflarda bulunduğu tarih metinlerinde müverrih imlası çok önemlidir. Müstensih, tarih metnini istinsah ederken müverrihin imlasını esas almayıp herhangi bir hata yaptığında, tarihin doğru çözümlenmesi zorlaşır (Yakıt, 2017: 90).
- Ebced çözümlenmelerinde söyleniş değil hat (yazı) esas alınır (Yakıt, 2017: 90).
- Hemze imla edilmişse hesaplamaya dâhil edilir (Karabey, 2015: 390) ancak sonunda elif bulunan (uzun a) Arapça kelimelerin sonuna gelen hemzeler, Türkçede okunup yazılmadığı için hesaplamaya dâhil edilmez (Yakıt, 2017: 90).
- Arapça kelimelerdeki şeddeli harfler (Allah kelimesi hariç) şedde yokmuş gibi tek harf olarak hesaplanır (Mercanlıgil, 1960: 94).

- Birleştirilerek yazılan kelimelerde yazılmayan ye (ی) harfi (ör. Efendiye: افندیه) yazılmış gibi (افندی به) hesaplama dâhil edilir (Mercanlıgil, 1960: 92).
- Tarihi tamamlama ihtiyacına binaen terkip i'si 1 olarak değerlendirilebilir (Hakverdioğlu, 2019: 196).

Kıta-i kebir olan bu şiirin alt kenar kısmına yazılan “*Her mısra ı târîh olmak üzre Bâb-ı ‘Âlî Buḥârî Şerîf hâcesî müderrisinden İbrâhim Re’fet dâ’îleriniñ kaşîde-i târîhiyesidir.*” (BOA, İ.DH.781/63532-4.1.) açıklamasından anlaşıldığı üzere şiirin bütün mısralarında (mükerrer) ebced yoluyla tarih işlenmiştir. Bu manzumede tarihî olay/lar, ebced hesabına göre mısra da yer alan harflerin sayı değerlerinin toplamından elde edildiği için (Karabey, 2015: 61) manzume, söyleniş bakımından “manen tarih”, hesaplanması bakımından “tam ve tamamlamalı söylenenler”, harflerin kullanılışı bakımından ise “bütün harflerle söylenenler” ve “noktalı harflerle söylenenler” şeklinde değerlendirilebilir.

2.6.1. Mükerrer tarih

Bütün mısraları tarih olan manzumelerde kullanılan tarih çeşidi mükerrerdir. Hüner gösterme düşüncesinde olan şair, bir mısra veya beyitte tarih düşürme yerine manzumenin “son beyti”, “birkaç mısrası” (Karabey, 2015: 99) veya “bütün mısraları”nda tarih düşürür. Bütün mısralarda aynı tarihi elde etme mecburiyeti olduğu için zor olan bu iş her şair tarafından yapılmaz. Böyle manzumelerde hesap düşüncesi ilk planda olduğu için vezin ve anlamı korumak zordur. Genel anlamda tarih manzumelerinde özel anlamda ise her mısrası tarih olan manzumelerde “*sürekli bir şekilde belli birtakım konular üzerine söylenmeye başlanınca, zaman içinde sıradanlaşma, sığlaşma ve sanat endişesinden uzaklaşma gibi olumsuzluklar*” (Demirel, 2008: 374) yaşanır.

Kelime tekrarlarına düşme durumunun sıkça yaşandığı mükerrer tarihlerin başarılı örnekleri çok azdır. Edebî değeri önemseyen şairler bu tarz tarihi denemeye cesaret etmemişlerdir. Bu yüzden mükerrer tarih örneği azdır. Ayrıca şiirde estetik önemsendiği için böyle tarihler makbul karşılanmamıştır. Tarih düşürme üstadı Surûrî (öl.1813) bile bu tarih çeşidine rağbet etmemiştir. Mükerrer tarihlerin başarılı örnekleri tek beyitte olur. Mükerrer tarihin işlendiği manzumelerin başlığında ve son mısrasında kullanılan tarih çeşidine dair işaret veya ifade bulunur. Mükerrer tarihler ya manen ya da noktalı harflerle (mu’cem) düşürülür ve genellikle tam söylenir. Bunların ta’miyeli şekillerine nadiren tesadüf edilir. Ta’miyeli mükerrer tarihlerde tarih daima tek beyitte olur. Taşlıcalı Yahya (öl. 1582), Bursalı Hâşimî, (öl. 1627), Surûrî ve Antepli Aynî (öl. 1837) Türk edebiyatında manen mükerrer tarih söyleyen şairlerdir (Karabey, 2015: 78-79).

2.6.2. Manzumede yer alan tarihlerin ebced değerlerinin aynı olmaması hasebiyle yaşanan zorluklar:

“*Târîhi sa’d-ı feraḥ-fâlini bâ ‘avn-ı Başûr*” mısrasında manen işlenen 1296, manzumede işlenen asıl tarih olarak değerlendirilmiştir. Ancak metnin alt kısmında yazılı olan “*her mısra ı târîh olmak üzre*” ibaresi, işlenen tarih çeşidini “mükerrer” kılmaktadır. Mükerrer tarihlerde mısraların ebced değerlerinin aynı tarihi vermesi

zorunlu bir durum iken bu manzumede ilgili hususiyetin nazara alınmadığı tespit edilmiştir.

- Mükerrer tarihlerin işlendiği manzumelerin “her mısrasının tarih ihtiva etmesi” söz konusuysa bu durum manzumenin başlığında ve son mısrasında söylenir. Bu manzumede kabul görmüş bu yaklaşımın yerine belge metnin alt kısmına açıklama düşülerek söz konusu durum kayıt altına alınmıştır.
- Mükerrer manzumelerde işlenen tarih, mısraların bitimi veya şiirin sonuna lafzen yazılır. Bu manzumede ise belgenin alt kısmında yazılı olan 1296, “hicri sene” terkihiyle birlikte kullanıldığı için belgenin ilgili makama gönderiliş ve manzumenin yazılış tarihi olarak değerlendirilmektedir.
- Mükerrer manzumelerde “aynı tarihi elde etme mecburiyeti olmasına” rağmen çözümlemenin yapıldığı tablodan anlaşıldığı üzere bu manzumede farklı (1288, 1289, 1293 (3 kez), 1294 (6 kez), 1295, 1296 (2 kez), 1299, 1304 (2 kez), 1323) tarihler manen işlenmiştir.
- Bütün mısraların aynı tarihi vermemesi durumunda, ta‘miye işlemi (çıkarma veya ekleme) yapılır. Ancak bu işlem için işlenen tarihin kesin olarak bilinmesi gerekmektedir. Mükerrer manzumede işlenen tarihlerden biri olan ve manzumenin tarihi olarak değerlendirilen 1296, her mısrada çıkmadığı gibi ta‘maiye işlemiyle çıkması da mümkün görünmemektedir.
- Ta‘miyeli (tamamlamalı) tarihlerde çıkarılacak veya eklenecek sayılar ya tarih mısrasından önce ya da tarih mısrasında gösterilir (Karabey, 2015: 126). Re’fet’in tarih manzumesinde 8. beytin 2 mısrası hariç ta‘miye tarihini tamamlayacak olan rakam/sayıya dair doğrudan veya dolaylı herhangi bir ipucun kullanılmadığı için tamamlama işlemi yapılamamaktadır.
- Mükerrer tarihler ya manen ya da noktalı harflerle düşürülürken bu manzumenin 11, 15 ve 16. mısralarında noktalı harflerle; diğer mısralarında ise manen düşülmüştür.
- Ta‘miyeli mükerrer tarihlerde tarih daima tek beyitte olurken bu manzumenin bütün mısralarının tarih olduğu ifade edilmiştir.
- Resmî yazışmalardan anlaşıldığı üzere bu manzume 1296 yılında ilgili makamlara gönderilmiştir. Dolayısıyla manzumede işlenen son tarihin 1296 olması gerekir. Ebced çözümlmelerinden anlaşıldığı üzere (bkz. Tablo) mısrada işlenen 4 tarih, 1296 sonrasına tekabül etmektedir. İbrahim Re’fet, Hicri 1321 yılında vefat etmesine rağmen manzumenin 2. beytinin 1. mısrasındaki tarih 1323’e tekabül etmektedir. Şairin ölümünden sonraki bir olaya tarih düşürmesi anlamlı değildir. Tarih tespiti için yapılan ebced çözümlemesinde müdekkik hatası yoksa mevcut durum, müverrih/müellif veya müstensih hatası bağlamında değerlendirilebilir.
- Tarihin tespitini güçleştiren bütün bu tespitlerden anlaşıldığı üzere bu “her mısrası tarih olan manzume”, mevcut hâliyle doğru bir metin ise “her mısrası tam tarih” örneği olarak değil “her mısrası tarih” örneği olarak kabul edilebilir.

Her mısrası tarih olarak değerlendirilen manzumenin ebced çözümlemesi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir¹:

No	Mısranın Harfleri, Ebced Değerleri ve Açıklama	Tarih																																																								
1.	<table border="1"> <tr> <td>ن</td><td>ي</td><td>ي</td><td>آ</td><td>ل</td><td>د</td><td>ع</td><td>ه</td><td>ش</td><td>ا</td><td>د</td><td>پ</td><td>ن</td><td>د</td><td>ي</td><td>ر</td><td>و</td><td>ر</td><td>ش</td><td>ك</td><td>ر</td><td>و</td><td>ا</td><td>د</td> </tr> <tr> <td>50</td><td>10</td><td>10</td><td>1</td><td>30</td><td>4</td><td>70</td><td>5</td><td>300</td><td>41</td><td>2</td><td>50</td><td>10</td><td>4</td><td>200</td><td>6</td><td>300</td><td>20</td><td>200</td><td>61</td><td>4</td> </tr> </table> <p>Dâver-i kişver-i dîn pâdşeh-i 'adl-âyîn</p>	ن	ي	ي	آ	ل	د	ع	ه	ش	ا	د	پ	ن	د	ي	ر	و	ر	ش	ك	ر	و	ا	د	50	10	10	1	30	4	70	5	300	41	2	50	10	4	200	6	300	20	200	61	4	1288											
ن	ي	ي	آ	ل	د	ع	ه	ش	ا	د	پ	ن	د	ي	ر	و	ر	ش	ك	ر	و	ا	د																																			
50	10	10	1	30	4	70	5	300	41	2	50	10	4	200	6	300	20	200	61	4																																						
2.	<table border="1"> <tr> <td>ر</td><td>د</td><td>ي</td><td>ق</td><td>د</td><td>و</td><td>س</td><td>ق</td><td>ء</td><td>ه</td><td>ء</td><td>س</td><td>ن</td><td>ي</td><td>ب</td><td>م</td><td>ع</td><td>ر</td><td>ر</td><td>ء</td><td>ش</td><td>ي</td><td>م</td><td>ا</td><td>ح</td> </tr> <tr> <td>200</td><td>10</td><td>4</td><td>100</td><td>60</td><td>64</td><td>100</td><td>150</td><td>101</td><td>60</td><td>50</td><td>100</td><td>2</td><td>40</td><td>700</td><td>200</td><td>1300</td><td>100</td><td>100</td><td>401</td><td>8</td> </tr> </table> <p>Hâmî-i şer'-i mübîn sâye'-i Kıuddûs [u] Kıadîr</p>	ر	د	ي	ق	د	و	س	ق	ء	ه	ء	س	ن	ي	ب	م	ع	ر	ر	ء	ش	ي	م	ا	ح	200	10	4	100	60	64	100	150	101	60	50	100	2	40	700	200	1300	100	100	401	8	1293										
ر	د	ي	ق	د	و	س	ق	ء	ه	ء	س	ن	ي	ب	م	ع	ر	ر	ء	ش	ي	م	ا	ح																																		
200	10	4	100	60	64	100	150	101	60	50	100	2	40	700	200	1300	100	100	401	8																																						
3.	<table border="1"> <tr> <td>م</td><td>ي</td><td>ك</td><td>ه</td><td>ب</td><td>ك</td><td>و</td><td>ك</td><td>ش</td><td>و</td><td>ن</td><td>ا</td><td>و</td><td>ا</td><td>ه</td><td>ا</td><td>ج</td><td>ك</td><td>ل</td><td>ف</td><td>ه</td><td>ا</td><td>ش</td><td>ن</td><td>ه</td><td>ش</td><td>ل</td><td>و</td><td>ا</td> </tr> <tr> <td>400</td><td>100</td><td>200</td><td>520</td><td>200</td><td>620</td><td>300</td><td>300</td><td>600</td><td>501</td><td>650</td><td>130</td><td>510</td><td>320</td><td>300</td><td>800</td><td>510</td><td>300</td><td>500</td><td>5300</td><td>500</td><td>5300</td><td>300</td><td>500</td><td>300</td><td>300</td><td>601</td> </tr> </table> <p>Ol şehen-şâh-ı felek-câh ü enûş kevkebe kim</p>	م	ي	ك	ه	ب	ك	و	ك	ش	و	ن	ا	و	ا	ه	ا	ج	ك	ل	ف	ه	ا	ش	ن	ه	ش	ل	و	ا	400	100	200	520	200	620	300	300	600	501	650	130	510	320	300	800	510	300	500	5300	500	5300	300	500	300	300	601	1323
م	ي	ك	ه	ب	ك	و	ك	ش	و	ن	ا	و	ا	ه	ا	ج	ك	ل	ف	ه	ا	ش	ن	ه	ش	ل	و	ا																														
400	100	200	520	200	620	300	300	600	501	650	130	510	320	300	800	510	300	500	5300	500	5300	300	500	300	300	601																																
4.	<table border="1"> <tr> <td>ر</td><td>ي</td><td>ق</td><td>و</td><td>ت</td><td>ه</td><td>ب</td><td>ل</td><td>د</td><td>ا</td><td>ك</td><td>لا</td><td>ف</td><td>ا</td><td>ي</td><td>ن</td><td>ب</td><td>ا</td><td>ق</td><td>ل</td><td>ا</td><td>ر</td><td>د</td><td>ي</td><td>ا</td> </tr> <tr> <td>200</td><td>100</td><td>100</td><td>640</td><td>400</td><td>530</td><td>240</td><td>120</td><td>410</td><td>230</td><td>801</td><td>101</td><td>500</td><td>210</td><td>100</td><td>520</td><td>110</td><td>100</td><td>300</td><td>301</td><td>200</td><td>400</td><td>100</td><td>101</td> </tr> </table> <p>İder elķâbımı eflâk edeb ile tevķîr</p>	ر	ي	ق	و	ت	ه	ب	ل	د	ا	ك	لا	ف	ا	ي	ن	ب	ا	ق	ل	ا	ر	د	ي	ا	200	100	100	640	400	530	240	120	410	230	801	101	500	210	100	520	110	100	300	301	200	400	100	101	1299							
ر	ي	ق	و	ت	ه	ب	ل	د	ا	ك	لا	ف	ا	ي	ن	ب	ا	ق	ل	ا	ر	د	ي	ا																																		
200	100	100	640	400	530	240	120	410	230	801	101	500	210	100	520	110	100	300	301	200	400	100	101																																			

¹ Mısraların ebced çözümlemeleri yapılırken <https://ebced.ihya.org/> sitesinde yer alan programdan yararlanılmıştır.

5.	<table border="1"> <tr> <td>ا</td><td>ي</td><td>ر</td><td>د</td><td>م</td><td>ي</td><td>ك</td><td>د</td><td>ي</td><td>ج</td><td>م</td><td>ا</td><td>ن</td><td>ا</td><td>ط</td><td>ل</td><td>س</td><td>ب</td><td>ن</td><td>ا</td><td>ن</td><td>د</td><td>خ</td><td>ي</td><td>م</td><td>ح</td><td>ل</td><td>و</td><td>ا</td> </tr> <tr> <td>1</td><td>1</td><td>20</td><td>4</td><td>4</td><td>1</td><td>2</td><td>4</td><td>1</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>1</td><td>9</td><td>3</td><td>6</td><td>5</td><td>2</td><td>5</td><td>1</td><td>60</td><td>4</td><td>1</td><td>4</td><td>8</td><td>3</td><td>6</td><td>1</td> </tr> </table> <p>Ol Ḥamîd-Ḥân bin Sultân Mecîd kim deryâ</p>	ا	ي	ر	د	م	ي	ك	د	ي	ج	م	ا	ن	ا	ط	ل	س	ب	ن	ا	ن	د	خ	ي	م	ح	ل	و	ا	1	1	20	4	4	1	2	4	1	3	4	5	1	9	3	6	5	2	5	1	60	4	1	4	8	3	6	1	1294
ا	ي	ر	د	م	ي	ك	د	ي	ج	م	ا	ن	ا	ط	ل	س	ب	ن	ا	ن	د	خ	ي	م	ح	ل	و	ا																															
1	1	20	4	4	1	2	4	1	3	4	5	1	9	3	6	5	2	5	1	60	4	1	4	8	3	6	1																																
6.	<table border="1"> <tr> <td>ر</td><td>ي</td><td>س</td><td>د</td><td>ل</td><td>ي</td><td>خ</td><td>ا</td><td>و</td><td>ا</td><td>د</td><td>ه</td><td>ن</td><td>س</td><td>ا</td><td>ط</td><td>ع</td><td>ه</td><td>ل</td><td>ي</td><td>د</td><td>و</td><td>ج</td><td>ف</td><td>ي</td><td>ك</td> </tr> <tr> <td>20</td><td>1</td><td>6</td><td>3</td><td>4</td><td>1</td><td>60</td><td>1</td><td>4</td><td>6</td><td>1</td><td>5</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>1</td><td>9</td><td>7</td><td>5</td><td>3</td><td>1</td><td>4</td><td>6</td><td>3</td><td>8</td><td>1</td><td>2</td> </tr> </table> <p>Keyf-i cûd ile 'aṭâsında o daḥî dil-sîr</p>	ر	ي	س	د	ل	ي	خ	ا	و	ا	د	ه	ن	س	ا	ط	ع	ه	ل	ي	د	و	ج	ف	ي	ك	20	1	6	3	4	1	60	1	4	6	1	5	4	5	6	1	9	7	5	3	1	4	6	3	8	1	2	1293				
ر	ي	س	د	ل	ي	خ	ا	و	ا	د	ه	ن	س	ا	ط	ع	ه	ل	ي	د	و	ج	ف	ي	ك																																		
20	1	6	3	4	1	60	1	4	6	1	5	4	5	6	1	9	7	5	3	1	4	6	3	8	1	2																																	
7.	<table border="1"> <tr> <td>ن</td><td>د</td><td>و</td><td>ك</td><td>پ</td><td>ن</td><td>و</td><td>ن</td><td>ط</td><td>لا</td><td>ف</td><td>ا</td><td>ي</td><td>ر</td><td>ه</td><td>ل</td><td>ا</td><td>ي</td><td>ا</td><td>ب</td><td>س</td><td>ن</td><td>ه</td><td>ن</td><td>ي</td><td>ا</td><td>ر</td> </tr> <tr> <td>5</td><td>6</td><td>4</td><td>2</td><td>2</td><td>5</td><td>6</td><td>9</td><td>3</td><td>8</td><td>1</td><td>1</td><td>20</td><td>5</td><td>3</td><td>1</td><td>1</td><td>40</td><td>2</td><td>6</td><td>5</td><td>5</td><td>5</td><td>1</td><td>1</td><td>20</td> </tr> </table> <p>Re'yine nisbet ile re'y-i Felatûn pek dûn</p>	ن	د	و	ك	پ	ن	و	ن	ط	لا	ف	ا	ي	ر	ه	ل	ا	ي	ا	ب	س	ن	ه	ن	ي	ا	ر	5	6	4	2	2	5	6	9	3	8	1	1	20	5	3	1	1	40	2	6	5	5	5	1	1	20	1295				
ن	د	و	ك	پ	ن	و	ن	ط	لا	ف	ا	ي	ر	ه	ل	ا	ي	ا	ب	س	ن	ه	ن	ي	ا	ر																																	
5	6	4	2	2	5	6	9	3	8	1	1	20	5	3	1	1	40	2	6	5	5	5	1	1	20																																		
8.	<table border="1"> <tr> <td>ر</td><td>ي</td><td>ب</td><td>ع</td><td>ت</td><td>و</td><td>ن</td><td>د</td><td>و</td><td>ن</td><td>س</td><td>ه</td><td>م</td><td>د</td><td>ي</td><td>ا</td><td>س</td><td>آ</td><td>ي</td><td>ل</td><td>ع</td><td>و</td><td>ب</td><td>ه</td><td>ل</td><td>ي</td><td>ل</td><td>ق</td><td>ع</td> </tr> <tr> <td>2</td><td>1</td><td>2</td><td>7</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>4</td><td>1</td><td>6</td><td>5</td><td>4</td><td>1</td><td>4</td><td>1</td><td>6</td><td>1</td><td>1</td><td>3</td><td>7</td><td>6</td><td>2</td><td>5</td><td>3</td><td>1</td><td>3</td><td>1</td><td>7</td> </tr> </table> <p>Aḳhyla Bû 'Alî-âsâ dimesi dûn-ı ta'bîr</p>	ر	ي	ب	ع	ت	و	ن	د	و	ن	س	ه	م	د	ي	ا	س	آ	ي	ل	ع	و	ب	ه	ل	ي	ل	ق	ع	2	1	2	7	4	5	6	4	1	6	5	4	1	4	1	6	1	1	3	7	6	2	5	3	1	3	1	7	1296
ر	ي	ب	ع	ت	و	ن	د	و	ن	س	ه	م	د	ي	ا	س	آ	ي	ل	ع	و	ب	ه	ل	ي	ل	ق	ع																															
2	1	2	7	4	5	6	4	1	6	5	4	1	4	1	6	1	1	3	7	6	2	5	3	1	3	1	7																																
9.	<table border="1"> <tr> <td>ه</td><td>م</td><td>ا</td><td>خ</td><td>ك</td><td>ي</td><td>م</td><td>ح</td><td>ف</td><td>ص</td><td>و</td><td>ا</td><td>ب</td><td>ج</td><td>ع</td><td>ا</td><td>ه</td><td>ا</td><td>ش</td><td>د</td><td>ا</td><td>پ</td> </tr> <tr> <td>5</td><td>4</td><td>1</td><td>60</td><td>2</td><td>4</td><td>1</td><td>4</td><td>8</td><td>80</td><td>90</td><td>6</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>7</td><td>1</td><td>5</td><td>1</td><td>30</td><td>4</td><td>1</td><td>2</td> </tr> </table> <p>Pâdşâhâ 'aceb evşaf-ı ḥamîdiñ ḥâme</p>	ه	م	ا	خ	ك	ي	م	ح	ف	ص	و	ا	ب	ج	ع	ا	ه	ا	ش	د	ا	پ	5	4	1	60	2	4	1	4	8	80	90	6	1	2	3	7	1	5	1	30	4	1	2	1294												
ه	م	ا	خ	ك	ي	م	ح	ف	ص	و	ا	ب	ج	ع	ا	ه	ا	ش	د	ا	پ																																						
5	4	1	60	2	4	1	4	8	80	90	6	1	2	3	7	1	5	1	30	4	1	2																																					

10	<table border="1"> <tbody> <tr> <td>ر</td><td>ي</td><td>ر</td><td>ح</td><td>ت</td><td>ل</td><td>ا</td><td>ح</td><td>ه</td><td>ي</td><td>ل</td><td>ي</td><td>ا</td><td>ن</td><td>ي</td><td>ر</td><td>ب</td><td>د</td><td>ه</td><td>ك</td><td>ب</td><td>ي</td><td>ى</td><td>م</td><td>ي</td><td>د</td><td>ح</td> </tr> <tr> <td>20</td><td>1</td><td>20</td><td>8</td><td>40</td><td>3</td><td>1</td><td>8</td><td>5</td><td>1</td><td>3</td><td>1</td><td>1</td><td>5</td><td>1</td><td>20</td><td>2</td><td>5</td><td>4</td><td>2</td><td>1</td><td>2</td><td>1</td><td>4</td><td>1</td><td>4</td><td>8</td> </tr> <tr> <td>0</td><td>0</td><td>0</td><td></td><td>0</td><td>1</td><td></td><td></td><td></td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>1</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td></td><td></td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>4</td><td>8</td> </tr> </tbody> </table> <p>Ḥaddi mi biñde birin eyleye ḥâlen taḥrîr</p>	ر	ي	ر	ح	ت	ل	ا	ح	ه	ي	ل	ي	ا	ن	ي	ر	ب	د	ه	ك	ب	ي	ى	م	ي	د	ح	20	1	20	8	40	3	1	8	5	1	3	1	1	5	1	20	2	5	4	2	1	2	1	4	1	4	8	0	0	0		0	1				0	0	0	1	0	0	0			0	0	0	0	0	0	4	8	1289
ر	ي	ر	ح	ت	ل	ا	ح	ه	ي	ل	ي	ا	ن	ي	ر	ب	د	ه	ك	ب	ي	ى	م	ي	د	ح																																																								
20	1	20	8	40	3	1	8	5	1	3	1	1	5	1	20	2	5	4	2	1	2	1	4	1	4	8																																																								
0	0	0		0	1				0	0	0	1	0	0	0			0	0	0	0	0	0	4	8																																																									
11.	<table border="1"> <tbody> <tr> <td>م</td><td>ي</td><td>ل</td><td>س</td><td>ب</td><td>ل</td><td>ق</td><td>ا</td><td>ب</td><td>ه</td><td>ل</td><td>ه</td><td>ل</td><td>ي</td><td>ا</td><td>ق</td><td>د</td><td>ع</td><td>ص</td><td>ا</td><td>خ</td><td>ا</td><td>ف</td><td>ا</td><td>ر</td> </tr> <tr> <td>4</td><td>1</td><td>3</td><td>6</td><td>2</td><td>3</td><td>10</td><td>1</td><td>2</td><td>5</td><td>3</td><td>5</td><td>3</td><td>1</td><td>10</td><td>1</td><td>7</td><td>4</td><td>90</td><td>1</td><td>60</td><td>1</td><td>40</td><td>8</td><td>1</td><td>20</td> </tr> <tr> <td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td></td><td>0</td><td>0</td><td></td><td></td><td></td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>1</td><td>0</td><td>4</td><td></td><td>0</td><td>1</td><td>0</td><td>0</td><td>1</td><td>0</td> </tr> </tbody> </table> <p>Re'fetâ ḥâş du'â kıl hele bâ ḳalb-ı selîm Not: Noktalı harflerin toplamı 1304'tür.</p>	م	ي	ل	س	ب	ل	ق	ا	ب	ه	ل	ه	ل	ي	ا	ق	د	ع	ص	ا	خ	ا	ف	ا	ر	4	1	3	6	2	3	10	1	2	5	3	5	3	1	10	1	7	4	90	1	60	1	40	8	1	20	0	0	0	0		0	0				0	0	0	0	0	1	0	4		0	1	0	0	1	0	1904 (1304)				
م	ي	ل	س	ب	ل	ق	ا	ب	ه	ل	ه	ل	ي	ا	ق	د	ع	ص	ا	خ	ا	ف	ا	ر																																																										
4	1	3	6	2	3	10	1	2	5	3	5	3	1	10	1	7	4	90	1	60	1	40	8	1	20																																																									
0	0	0	0		0	0				0	0	0	0	0	1	0	4		0	1	0	0	1	0																																																										
12.	<table border="1"> <tbody> <tr> <td>ر</td><td>ي</td><td>س</td><td>ط</td><td>ى</td><td>ت</td><td>ى</td><td>ا</td><td>ع</td><td>د</td><td>ه</td><td>ل</td><td>ي</td><td>ا</td><td>ى</td><td>م</td><td>ل</td><td>ق</td><td>ا</td><td>ل</td><td>و</td><td>ب</td><td>ا</td><td>ل</td><td>م</td><td>ر</td><td>ط</td> </tr> <tr> <td>20</td><td>1</td><td>9</td><td>6</td><td>40</td><td>1</td><td>1</td><td>1</td><td>7</td><td>4</td><td>5</td><td>3</td><td>1</td><td>1</td><td>1</td><td>4</td><td>3</td><td>10</td><td>3</td><td>1</td><td>2</td><td>6</td><td>1</td><td>4</td><td>20</td><td>6</td><td>9</td> </tr> <tr> <td>0</td><td>0</td><td></td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>1</td><td>0</td><td>4</td><td>5</td><td>0</td><td>0</td><td>1</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>1</td><td>2</td><td>6</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>9</td> </tr> </tbody> </table> <p>Ṭurmayup al ḳalemi eyle du'âyı taşîr</p>	ر	ي	س	ط	ى	ت	ى	ا	ع	د	ه	ل	ي	ا	ى	م	ل	ق	ا	ل	و	ب	ا	ل	م	ر	ط	20	1	9	6	40	1	1	1	7	4	5	3	1	1	1	4	3	10	3	1	2	6	1	4	20	6	9	0	0		0	0	0	0	1	0	4	5	0	0	1	0	0	0	0	0	1	2	6	0	0	0	9	1304
ر	ي	س	ط	ى	ت	ى	ا	ع	د	ه	ل	ي	ا	ى	م	ل	ق	ا	ل	و	ب	ا	ل	م	ر	ط																																																								
20	1	9	6	40	1	1	1	7	4	5	3	1	1	1	4	3	10	3	1	2	6	1	4	20	6	9																																																								
0	0		0	0	0	0	1	0	4	5	0	0	1	0	0	0	0	0	1	2	6	0	0	0	9																																																									
13.	<table border="1"> <tbody> <tr> <td>م</td><td>ا</td><td>ل</td><td>ع</td><td>ك</td><td>ل</td><td>م</td><td>ه</td><td>ن</td><td>و</td><td>ن</td><td>و</td><td>ي</td><td>ا</td><td>م</td><td>ه</td><td>ط</td><td>خ</td><td>و</td><td>ب</td><td>و</td><td>ل</td><td>ا</td><td>م</td><td>ا</td><td>ر</td> </tr> <tr> <td>4</td><td>3</td><td>1</td><td>7</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>5</td><td>5</td><td>6</td><td>1</td><td>1</td><td>4</td><td>5</td><td>9</td><td>60</td><td>2</td><td>6</td><td>3</td><td>6</td><td>1</td><td>4</td><td>1</td><td>20</td> </tr> <tr> <td>0</td><td>0</td><td></td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>5</td><td>0</td><td>0</td><td>6</td><td>0</td><td>1</td><td>0</td><td>5</td><td>9</td><td>0</td><td>2</td><td>6</td><td>0</td><td>6</td><td>1</td><td>0</td><td>1</td><td>0</td> </tr> </tbody> </table> <p>Râm olub ḥaṭṭ-ı hümayûnuna mülk-i 'âlem</p>	م	ا	ل	ع	ك	ل	م	ه	ن	و	ن	و	ي	ا	م	ه	ط	خ	و	ب	و	ل	ا	م	ا	ر	4	3	1	7	2	3	4	5	5	5	6	1	1	4	5	9	60	2	6	3	6	1	4	1	20	0	0		0	0	0	0	5	0	0	6	0	1	0	5	9	0	2	6	0	6	1	0	1	0	1293				
م	ا	ل	ع	ك	ل	م	ه	ن	و	ن	و	ي	ا	م	ه	ط	خ	و	ب	و	ل	ا	م	ا	ر																																																									
4	3	1	7	2	3	4	5	5	5	6	1	1	4	5	9	60	2	6	3	6	1	4	1	20																																																										
0	0		0	0	0	0	5	0	0	6	0	1	0	5	9	0	2	6	0	6	1	0	1	0																																																										
14.	<table border="1"> <tbody> <tr> <td>ر</td><td>ص</td><td>ي</td><td>و</td><td>ن</td><td>و</td><td>ر</td><td>ا</td><td>ك</td><td>د</td><td>د</td><td>م</td><td>ه</td><td>ل</td><td>ا</td><td>و</td><td>ل</td><td>م</td><td>ي</td><td>ل</td><td>ح</td><td>ى</td><td>ب</td><td>ح</td><td>ى</td><td>ر</td> </tr> <tr> <td>20</td><td>1</td><td>9</td><td>5</td><td>6</td><td>20</td><td>1</td><td>2</td><td>4</td><td>4</td><td>4</td><td>5</td><td>3</td><td>6</td><td>1</td><td>4</td><td>1</td><td>3</td><td>8</td><td>1</td><td>8</td><td>2</td><td>30</td><td>6</td><td>7</td><td>6</td><td>20</td> </tr> <tr> <td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>6</td><td>0</td><td>1</td><td>0</td><td>4</td><td>4</td><td>0</td><td>5</td><td>0</td><td>6</td><td>1</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>8</td><td>0</td><td>8</td><td>2</td><td>0</td><td>6</td><td>7</td><td>0</td> </tr> </tbody> </table> <p>Rûz u şeb Ḥay [u] Ḥalîm ola meded-kâr ü naşîr</p>	ر	ص	ي	و	ن	و	ر	ا	ك	د	د	م	ه	ل	ا	و	ل	م	ي	ل	ح	ى	ب	ح	ى	ر	20	1	9	5	6	20	1	2	4	4	4	5	3	6	1	4	1	3	8	1	8	2	30	6	7	6	20	0	0	0	0	6	0	1	0	4	4	0	5	0	6	1	0	0	0	8	0	8	2	0	6	7	0	1294	
ر	ص	ي	و	ن	و	ر	ا	ك	د	د	م	ه	ل	ا	و	ل	م	ي	ل	ح	ى	ب	ح	ى	ر																																																									
20	1	9	5	6	20	1	2	4	4	4	5	3	6	1	4	1	3	8	1	8	2	30	6	7	6	20																																																								
0	0	0	0	6	0	1	0	4	4	0	5	0	6	1	0	0	0	8	0	8	2	0	6	7	0																																																									

15.	<table border="1"> <tr> <td>ك</td><td>و</td><td>ن</td><td>د</td><td>ه</td><td>ب</td><td>ي</td><td>ك</td><td>ش</td><td>ك</td><td>ر</td><td>ا</td><td>ي</td><td>د</td><td>و</td><td>ب</td><td>ح</td><td>ق</td><td>ه</td><td>ك</td><td>ه</td><td>ت</td><td>ح</td><td>ر</td><td>ي</td><td>ر</td><td>ا</td><td>ي</td><td>ت</td><td>د</td><td>م</td> </tr> <tr> <td>2</td><td>0</td><td>6</td><td>5</td><td>4</td><td>2</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>2</td><td>2</td><td>0</td><td>1</td><td>4</td><td>6</td><td>2</td><td>8</td><td>1</td><td>2</td><td>5</td><td>2</td><td>4</td><td>8</td><td>2</td><td>2</td><td>1</td><td>2</td><td>1</td><td>4</td><td>4</td><td>0</td> </tr> </table> <p>Günde biñ şükür idüb Haḫḫa ki taḫrîr itdim Not: Noktalı harflerin toplamı 1294'tür.</p>	ك	و	ن	د	ه	ب	ي	ك	ش	ك	ر	ا	ي	د	و	ب	ح	ق	ه	ك	ه	ت	ح	ر	ي	ر	ا	ي	ت	د	م	2	0	6	5	4	2	1	2	3	2	2	0	1	4	6	2	8	1	2	5	2	4	8	2	2	1	2	1	4	4	0	2071 (1294)
ك	و	ن	د	ه	ب	ي	ك	ش	ك	ر	ا	ي	د	و	ب	ح	ق	ه	ك	ه	ت	ح	ر	ي	ر	ا	ي	ت	د	م																																		
2	0	6	5	4	2	1	2	3	2	2	0	1	4	6	2	8	1	2	5	2	4	8	2	2	1	2	1	4	4	0																																		
16.	<table border="1"> <tr> <td>ت</td><td>ا</td><td>ر</td><td>ي</td><td>خ</td><td>ى</td><td>س</td><td>ع</td><td>د</td><td>ف</td><td>ر</td><td>ح</td><td>ا</td><td>ل</td><td>ن</td><td>ى</td><td>ب</td><td>ا</td><td>ع</td><td>و</td><td>ن</td><td>ب</td><td>ص</td><td>ي</td><td>ر</td> </tr> <tr> <td>4</td><td>0</td><td>1</td><td>2</td><td>1</td><td>6</td><td>7</td><td>0</td><td>4</td><td>8</td><td>2</td><td>8</td><td>8</td><td>1</td><td>3</td><td>5</td><td>1</td><td>2</td><td>7</td><td>5</td><td>2</td><td>90</td><td>1</td><td>2</td><td>0</td> </tr> </table> <p>Târîhi sa'd-ı feraḫ-fâlini bâ 'avn-ı Başîr Not: Noktalı harflerin toplamı 1294'tür. "Bâ" harfinin ebced değeri olan 2 rakamı eklendiğinde elde edilen tarih 1296 olur.</p>	ت	ا	ر	ي	خ	ى	س	ع	د	ف	ر	ح	ا	ل	ن	ى	ب	ا	ع	و	ن	ب	ص	ي	ر	4	0	1	2	1	6	7	0	4	8	2	8	8	1	3	5	1	2	7	5	2	90	1	2	0	2245 (1296)												
ت	ا	ر	ي	خ	ى	س	ع	د	ف	ر	ح	ا	ل	ن	ى	ب	ا	ع	و	ن	ب	ص	ي	ر																																								
4	0	1	2	1	6	7	0	4	8	2	8	8	1	3	5	1	2	7	5	2	90	1	2	0																																								
17.	<table border="1"> <tr> <td>ا</td><td>ي</td><td>ل</td><td>ي</td><td>ه</td><td>س</td><td>ا</td><td>ل</td><td>ح</td><td>م</td><td>ي</td><td>د</td><td>خ</td><td>ا</td><td>ن</td><td>ى</td><td>ب</td><td>ش</td><td>ا</td><td>ن</td><td>و</td><td>ا</td><td>ج</td><td>لا</td><td>ل</td> </tr> <tr> <td>1</td><td>0</td><td>3</td><td>1</td><td>5</td><td>6</td><td>1</td><td>3</td><td>8</td><td>4</td><td>1</td><td>4</td><td>60</td><td>1</td><td>5</td><td>1</td><td>2</td><td>30</td><td>5</td><td>1</td><td>6</td><td>1</td><td>3</td><td>3</td><td>0</td> </tr> </table> <p>Eyley e sâl-i Ḥamîd Ḥânî be-şân u iclâl</p>	ا	ي	ل	ي	ه	س	ا	ل	ح	م	ي	د	خ	ا	ن	ى	ب	ش	ا	ن	و	ا	ج	لا	ل	1	0	3	1	5	6	1	3	8	4	1	4	60	1	5	1	2	30	5	1	6	1	3	3	0	1294												
ا	ي	ل	ي	ه	س	ا	ل	ح	م	ي	د	خ	ا	ن	ى	ب	ش	ا	ن	و	ا	ج	لا	ل																																								
1	0	3	1	5	6	1	3	8	4	1	4	60	1	5	1	2	30	5	1	6	1	3	3	0																																								
18.	<table border="1"> <tr> <td>ط</td><td>ا</td><td>ل</td><td>ع</td><td>س</td><td>ع</td><td>د</td><td>ه</td><td>م</td><td>س</td><td>ا</td><td>و</td><td>ى</td><td>ح</td><td>ى</td><td>و</td><td>م</td><td>و</td><td>ل</td><td>ى</td><td>و</td><td>خ</td><td>ب</td><td>ي</td><td>ر</td> </tr> <tr> <td>9</td><td>1</td><td>3</td><td>7</td><td>6</td><td>7</td><td>4</td><td>5</td><td>4</td><td>6</td><td>1</td><td>6</td><td>1</td><td>8</td><td>1</td><td>6</td><td>4</td><td>6</td><td>3</td><td>1</td><td>6</td><td>0</td><td>2</td><td>1</td><td>20</td> </tr> </table> <p>Ṭâli'-i sa'de müsâvî Ḥay u Mevlâ vu Ḥabîr</p>	ط	ا	ل	ع	س	ع	د	ه	م	س	ا	و	ى	ح	ى	و	م	و	ل	ى	و	خ	ب	ي	ر	9	1	3	7	6	7	4	5	4	6	1	6	1	8	1	6	4	6	3	1	6	0	2	1	20	1294												
ط	ا	ل	ع	س	ع	د	ه	م	س	ا	و	ى	ح	ى	و	م	و	ل	ى	و	خ	ب	ي	ر																																								
9	1	3	7	6	7	4	5	4	6	1	6	1	8	1	6	4	6	3	1	6	0	2	1	20																																								

2.7. Edebî sanatlar

Memduh övgüsünün yapıldığı şiirde, aynı kavram haritasına giren kelimeler fazla kullanıldığı için (cûd, 'atâ, dil-sîr) tenasüp; övgü sınırlarını zorlayan tasvir (padişahın cömertliği karşısında denizin gözü ve gönlünün bile doyması) ifadeleri fazla kullanıldığı için de mübalağa sanatına daha fazla başvurulmuştur:

Ol Hamîd-Hân bin Sulţân Mecîd kim deryâ

Keyf-i cûd ile 'atûsında o dahî dil-sîr (B.3)

Bu iki yaygın sanatın yanı sıra 1. beyitte geçen “kişver-i dîn” terkinde ülke din ile özdeşleştirildiği için teşbih-i belîğ, 2. beyitte “İder elķâbını eflâk edeb ile tevķîr” ibaresinde feleklere insanî özellik atfedildiği için teşhis, 4. beyitte “aklıyla Bû 'Alî-âsâ dimesi” ifadesinde memduh aklını kullanma hususunda Ebû Alî Sînâ'ya benzetilerek teşbih sanatı, 5. beyitte “Haddi mi biñde birin eyleye hâlen taħrîr” soru ibaresi ile istifham sanatı, 6. beyitte “Re'fetâ” seslenme ibaresi kullanılarak nida sanatı kullanılmıştır:

Re'fetâ hâş du 'â kıl hele bâ kalb-ı selîm

Turmayup al kâlemi eyle du 'âyı tasfîr (B.6)

2.8. Muhteva İncelemesi

Osmanlı devletinde sultan-şair ilişkisi “hâmîlik” düşüncesi etrafında şekillenir. Şair, sultanı koruyucu olarak gördüğü için sanatsal eserlerini doğrudan ya da aracılarla ona sunar. Osmanlı sultanlarının temayüz etmiş özelliklerinden biri şair olmaları değilse dahi şiirden iyi anlamalarıdır. “Marifet iltifata tabidir.” kelâm-ı kibarının gereği olarak iltifat görmek amacıyla eserlerini merkezde padişaha, taşrada ise görevlendirilmiş diğer devlet büyüklerine takdim etmişlerdir.

Tarih manzumeleri umumiyetle “iltifat görme” düşüncesi ekseninde kaleme alındığı için memduh hakkında yüceltici sıfatlar kullanılır. Bu bağlamda İbrahim Re'fet, memduh ve hâmî olarak telakki ettiği Sultan II. Abdülhamid övgüsü ile tarih manzumesine başlamaktadır. Abdülhamid, adaletle süslenmiş, insafılı, şeriatın koruyucusu (B.1); makamı yüksek, şahların şahı, ebedî yaşayacak olan (B.2); cömert (B.3); fikir dünyası Eflatun'dan geniş, Ebû Alî Sînâ kadar akıllı (B.4); övülmeye değer farklı vasıflar taşıyan (B.5); memleketlere hükmeden, İlâhî yardıma şayeste (B.7); uğur yıldızı (B.8) gibi meziyetlerle nitelendirilmiştir. Padişah-halk ilişkisinin huzur zemininde inşa edilebilmesi için padişahın adaletli, insafılı ve koruma hassasiyetine sahip olma gibi meziyetler taşıması önem arz etmektedir:

Dâver-i kişver-i dîn pâdşeh-i 'adl-âyîn

Hâmî-i şer '-i mübîn sâye-i Kuddûs [u] Kâdir (B.1)

Önemi hâiz olarak görülen kişiler, belirli özellikleriyle temayüz etmiş mitolojik veya gerçek kişilerle benzerlik veya karşılaştırma yoluyla ilişkilendirilir. Şahların şahı olarak görülen sultanın, büyük İslam filozofu Ebû Alî Sînâ kadar akıllı, yaklaşım ve bakış açısıyla İslam tasavvufunu etkileyen Yunan filozofu Eflatun kadar geniş görüşlü telakki edilmesi, idare etme anlayışını yüceltme bağlamında değerlendirilebileceği gibi ilim ve ilim ehline verdiği önem bağlamında da değerlendirilebilir:

Re'yine nisbet ile re'y-i Felatûn pek dîn

Aklıyla Bû 'Alî-âsâ dimesi dîn-ı ta 'bîr

Otoriteyi temsil eden güç hakkında dua talebinde bulunulduğunda ya da onun idare sürecinde, işinin kolaylaşması için sığınılan makamın (Allah) ilgili konuya yönelik isim ve sıfatları kullanılır. Bu bağlamda, memleketi idare etme konusunda Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olarak görülen memduh için Allah'ın her şeye gücü yeten “Kadir” ve noksan sıfatlardan münezzehe olan anlamına gelen “Kuddus” ismi kullanılmıştır (B.1). Memduhun diğer devletlere hükmetme konusunda işinin kolaylaşması için Allah'ın “bütün varlıkların hayat kaynağı, ebedî ve hakikî hayat sahibi” (Ayverdi, e-kitap) anlamına gelen “Hay” isminin ve “kullarının isyanını, emirlerine uymayıp görüp bildiği hâlde onları cezalandırmayıp yumuşak davranan” (Ayverdi, e-kitap) anlamına gelen “Halîm” isminin mazhariyetlerini dilemiştir:

Râm olub haqq-ı hümayûnuna mülk-i 'âlem

Rûz u şeb Hay [u]Halîm ola meded-kâr ü naşîr

2.9. Nüsha tavsifi

İbrahim Re'fet ile ilgili kaynaklar üzerinde yapılan taramalarda, II. Abdülhamid Han'a yazılan bu tarih manzumesinin bir nüshası tespit edilmiştir. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivinde BOA. İ.DH.781/63532-4.1. yer numarasıyla kayıtlı olan bu manzume bir varaktır. Arşiv belgesinde yer alan ve nesih hattıyla kaleme alınan bu tarih manzumesi, 9 beyitten oluşmaktadır. Tarih manzumesinin üst kısmında “Yalnız o (Allah) izzet sahibidir.” anlamına gelen “Hüve'l-Mu'iz” kalıp ifadesi, alt kısmında ise manzumenin muhteva özelliği, türü ve şairi hakkında bilgi veren “Her mışra'ı târih olmak üzre Bâb-ı 'Âlî Buḥârî Şerîf hâcesî müderrisinden İbrâhim Re'fet dâ'îleriniñ kaşîde-i târihiyesidir” açıklaması bulunmaktadır. Bâb-ı Âlî ile Dâhiliye Nezareti arasında gerçekleşen yazışmada yer alan manzumenin müellif/müverrih hattı mı yoksa müstensih hattı mı olduğu tam olarak bilinmemektedir.

Metnin başı:

Dâver-i kişver-i dîn pâdşeh-i 'adl-âyîn

Hâmî-i şer'-i mübîn sâye-i Kuddûs [u] Kadir (B.1)

Metnin sonu:

Eyleye sâl-i Hamîd Hânı be-şân u iclâl

Ṭâli'-i sa'de müsâvî Hay u Mevlâ vu Habîr (B.9)

2.10. Tarih Manzumesi ve Diliçi Çeviri

[Fe'îlâtün (fâ'îlâtün)-fe'îlâtün-fe'îlâtün-fe'îlün (fa'lün)]

	METİN	DİLİÇİ ÇEVİRİ
1.	Dâver-i kişver-i dîn pâdşeh-i 'adl-âyîn Hâmî-i şer'-i mübîn sâye-i ẖuddûs [u] ẖadîr	Din ülkesinin insafı hükümdarı adaletle süslenmiş padişahı; açık olan şeriatın koruyucusu, her şeye gücü yeten ve noksan sıfatlardan münezze olan Allah'ın gölgesi...
2.	Ol şehen-şâh-ı felek-câh ü enûş kevkebe kim İder elķâbını eflâk edeb ile tevķîr	Ki felekler, o ölümsüz ve yüksek makam sahibi şahlar şahının unvanlarını yıldızla edeple yüceltir.
3.	Ol Hamîd-Hân bin Sultân Mecîd kim deryâ Keyf-i cûd ile 'atâsında o daħı dil-sîr	Sultan Mecit'in oğlu Hamit Han'ın cömertlik lezzetiyle yaptığı bağışlar [karşısında] denizin dahi gözü gönülmüştür.
4.	Re'yine nisbet ile re'y-i Felaţûn pek dûn Aķlıyla Bû 'Alî-âsâ dimesi dûn-ı ta'bir	Onun fikirlerine nispetle Felâtun'un fikirleri çok değersizdir. Akı Ebû Alî gibidir demek de izahat gerektirmez.
5.	Pâdşâhâ 'aceb evşaf-ı hamîdiñ hâme Haddi mi biñde birin eyleye hâlen taħrîr	Ey padişah, acaba övülmeye değer vasıflarının binde birini şimdi yazmaya kalemin haddi olabilir mi?
6.	Re'fetâ hâş du'â kıl hele bâ kalb-ı selîm Tırmayup al ķalemi eyle du'âyı taştîr	Ey Re'fet selim bir kalp ile hususi bir dua kıl; bekleme, kalemi al, duayı satır hâlinde yaz.
7.	Râm olub hâtt-ı hümâyûnuna mülk-i 'âlem Rûz u şeb Hay [u] Hâlim ola meded-kâr ü naşîr	Âlemdeki memleketler senin emrine boyun eğsin. Hay ve Halim olan (Allah) gece gündüz yardımcın ve yaverin olsun.
8.	Günde biñ şükür idüb Hâķķa ki taħrîr itdim Târîhi sa'd-ı feraħ-fâlini bâ 'avn-ı Başîr	Hakk'a günde bin kere şükredip uğurlu yıldızının tarihini Basir olan Allah'ın yardımıyla yazdım.
9.	Eyleye sâl-i Hamîd Hânı be-şân u iclâl Tâli'-i sa'de müsâvî Hay u Mevlâ vu Hâbir	Ebedî hayat sahibi, kâinatın efendisi ve her şeyden haberdar olan Allah, Hamit Han yılını şöhret ve azametle uğur getiren talihe eşit eylesin/denk kılsın.

- Karabey, Turgut. (2015), *Türk Edebiyatında Tarih Düşürme*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Korkusuz, Şefik. (2016), *Osmanlı Dönemi Diyarbakir Şairleri*, Nurefşân Yayınları, İstanbul.
- Mehmet Nâil Tumân. (2001), *Tufe-i Nâilî-ı, Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, (haz. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı), Bizim Büro Yayınları, Ankara.
- Mercanlıgil, Muharrem. (1960), *Ebced Hesabı*, Doğu Ltd. Şirketi Matbaası, Ankara.
- Saraç, M. A. Yekta. (2015), *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü- Kaftiye*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul.
- Şanlı, Bilâl. (2013), *Osmanlı Dönemi Diyarbakırlı Dîvân Şâ'irleri*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.
- Tercümân-ı Hakikat Gazetesi*, (7 Safer 1300/ 18 Aralık 1882), nr. 1353.
- Timurtaş, Faruk K. (1990), *Mevlid Vesilet-ün Necât*, MEB Yayınları, İstanbul.
- Yakıt, İsmail. (2017), *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Arşiv Kaynakları

- BOA, Osmanlı Arşivi. A.}MKT.MHM.365.76.1.1.
- BOA, Osmanlı Arşivi. MVL.538.112.1.
- BOA, Osmanlı Arşivi. İ.DH.940.
- BOA, Osmanlı Arşivi. DH.MKT.2345.42.1.
- BOA, Osmanlı Arşivi. BEO.2167.162519.1.
- BOA, Osmanlı Arşivi. İ.DH.781/63532-4.2.
- BOA, Osmanlı Arşivi. İ.DH.781/63532-4.1.